Adolf Pecháň ako popularizátor histórie

MIROSLAV KMEŤ

Katedra historie, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

Dr. Adolf Pecháň, v maďarskom zápise Pechány, sa narodil v Ilave slovenským rodičom 15. februára 1859.[1] Väčšinu svojho života, hlavne však po rozpade monarchie, zasvätil duchovnému i jazykovému pomaďarčovaniu Slovákov, čo úzko súviselo s neustálou prezentáciou jeho vlasteneckých postojov.[2] Pôvodne bol učiteľom a stredoškolským profesorom prírodopisu a nemčiny. Vynikal neúnavnou publikačnou činnosťou, spočiatku v oblasti pedagogiky, detskej psychológie a učebníc. Neskoršie inklinoval viac k vlastivede, histórii, národopisu a politickej aktivite. Zrejme najdôležitejším okruhom Pecháňovho záujmu sa stala problematika Slovákov v Uhorsku a po zániku monarchie v horthyovskom Maďarskom.

Pecháň bol pomerne dobrým znalcom kultúry a spoločenských pomerov Trenčianskej župy. Zúčastnil sa tiež na jednom z najväčších projektov uhorskej vlastivednej literatúry na konci 19. storočia, ktorým bolo vydanie viaczväzkového encyklopedického diela *Rakúsko-uhorská monarchia písmom a obrazom.* V časti venovanej „Hornému Uhorsku" bola zaradená Pecháňova štúdia ***Die oberhungarischen Slovaken*** (Hornouhorskí Slováci),[3] ktorá je prehľadom ľudovej kultúry Slovákov, prevažne na základe jeho poznatkov z oblasti Trenčína a severnej časti stredného Slovenska (včítane mentálnej charakteristiky, zvykov, rodinného života, stravovania, slávnostných príležitostí, náboženských obyčají, hudobnej kultúry). Obraz Slovákov podal A. Pecháň tradične ako rázovitých roľníkov, pastierov oviec a drotárov. Neskôr túto štúdiu rozšíril a publikoval historicko-etnografickú monografiu ***A magyarországi tótok*** **(**Uhorskí Slováci, Budapešť 1913). Vymedzil etnické rozmiestnenie Slovákov a spomenul aj (neúplne) niekoľko komunít na Dolnej zemi v župách Békeš, Boršod a Bács-Bodrog. Adolf Pecháň bol publikačne neobyčajne aktívny. V rokoch 1897 – 1918 redigoval vládou financované *Slovenské noviny*, do ktorých ako hlavný redaktor napísal vyše dvetisíc článkov. Propagoval zásady uhorského vlastenectva, potrebu jediného štátneho jazyka, usiloval o potláčanie myšlienok slovenského národného hnutia. Od r. 1901 vychádzali *Slovenské noviny* denne (okrem nedele a sviatkov, od r. 1911 okrem pondelka). V podobnom duchu Pecháň písal a vydával rôzne brožúrky a knihy v slovenčine aj maďarčine, zväčša v rámci Uhorsko-krajinského slovenského spolku (MTKE) a v r. 1906 vydal v Budapešti dvojzväzkový ***Szlovák-magyar és magyar-szlovák szótar*** (Slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský slovník) podľa predchádzajúcich lexikografických prác Jozefa Loosa a Štefana Jančoviča.

Záujmom Pecháňovej hungarististickej koncepcie historického jestvovania slovenského ľudu ako súčasti uhorského národa zodpovedalo napísanie a vydanie populárno-historickej práce ***Dejiny uhorského boja za slobodu v rokoch 1848-1849***, ktorú vydal

[1] A. Pecháň zomrel 15. júna 1942 v Budapešti.

[2] Adolf Pecháň napriek svojmu slovenskému pôvodu zostal až do konca života verným prisluhovačom maďarskej vládnej národnostnej politiky, či už ako pedagóg, autor učebníc i beletrie, ako politický spisovateľ, publicista, pracovník tlačového oddelenia vlády (od r. 1908), najmä však v medzivojnovom období ako „kráľovský vládny komisár pre veci Slovákov v Maďarsku".

[3] 5. zväzok z roku 1898 (s. 399-427). Pecháňovu štúdiu doplnili príspevky od Pavla Socháňa o ľudových krojoch a Samuela Czambela o slovenskom jazyku a literatúre (s Morelliho portrétmi A. Bernoláka, J. Hollého, J. Kollára a A. Sládkoviča).

Uhorsko-krajinský vzdelávací spolok slovenský po slovensky v roku 1903 v Budapešti (319 s.). Ako pramennú literatúru Pecháň uviedol prevažne práce maďarských autorov[4] a niekoľko slovenských prác – Dohnányho *Historiu povstania slovenského z r. 1848* (Skalica 1850), *Slovenské povstanie z rokov 1848-1849* (Trnava 1886) a konkrétne neuvedené články v *Slovenských pohľadoch* (1896).

Hneď v úvodných slovách Pecháň definoval atmosféru (želaného) dejinného pohľadu: *„Tajný, pudný cit nerozlučiteľnou, čarovnou silou viaže milióny krajinských občanov v jednu veľkú rodinu, v jedon národ. Od stá rokov žijeme na tejto, krvou víťazných našich predkov zmáčanej zemi, pod ochrannými krídlami matky – vlasti uhorskej čo jednej rodiny, čo bratia ... všetko, za čo sa národ uhorský behom dlhých století oduševňoval ... – všetko zahrňuje v sebe, vo všetkom rozpráva len jedna história – história národa uhorského. Inej histórie nemáme“*.[5] Po zmienke o nepriaznivom historickom osude uhorského národa zreteľne vysvetlil cieľ svojej práce, teda dôvody svojho jazykovo slovenského opisu maďarskej revolúcie z meruôsmeho roku. So zášťou hodnotil aktivity štúrovcov a osobitne J. M. Hurbana.

Práca o dejinách revolúcie 1848-1849 sa mala stať pilierom pestovania uhorského vlastenectva medzi Slovákmi. „Ideologicky“ zreteľný bol teda aj predslov ku knihe z pera Pavla Ruffyho, vtedajšieho tajomníka „Uhorsko-krajinského vzdelávacieho spolku slovenského“. Ruffy zdôraznil predovšetkým ideu tisícročnej vlasti, ktorá je plná hrdinských skutkov – a z nich bol najslávnejší boj za slobodu z rokov 1848-1849, keď uhorský národ údajne preukázal svoju jednotu.[6] Práve revolúcia sa v zmysle hungarizmu interpretovala ako najvýznamnejšia udalosť uhorskej histórie v kombinácii príťažlivých ideí slobody a jednoty. Na členov spolku, „horlivých vlastencov“, Ruffy apeloval: *„Čítajte a učte sa z tejto knihy, že tento národ stal sa opravdu veľkým až vtedy, keď jeho synovia boli jednej mysli, jednej vôle a že tento národ zostane veľkým len do tých čias, kým jednomyseľnosť a svornosť panovať bude medzi nami. Keď nebude medzi nami svornosti, rozpadneme sa jako rozviazaný snop, ktorého klasy rozmetie víchor po cudzine. Historia, opísaná v tejto knihe, je historiou **vašej** vlasti a ľud, ktorý túto dobu prebojoval, je **váš** národ, národ uhorský“*.[7] Pecháň pokračoval v podobnom duchu, pričom využíval viacero poeticko-afektívnych expresív[8] na zdôraznenie ťažkého utrpenia „uhorského národa“ počas niekoľkých storočí a vykúpenie „drahej vlasti“ krvavou obetou v boji proti utlačovateľom.

Podrobne sa venoval priebehu revolúcie a občianskej vojny v Uhorsku v početných kapitolách rôzneho rozsahu.[9] Politické, diplomatické, vojenské záležitosti popisoval

---

[4] Mihály Horváth, György Grácza, Lajos Höke, Sándor Szilágyi, Ferencz Pszotka, Ottó Varga.

[5] PECHÁNY, Adolf: Dejiny uhorského boja za slobodu r. 1848-1849. Budapešť: Uhorsko-krajinský vzdelávací spolok slovenský, 1903, s. 4.

[6] *„Touto svätou myšlienkou nadchnutý jednotný národ vtedy stal si do šíku, aby sťa lev roztrhal nepriateľov práva ľudu. Národ uhorský vtedy zapísal si meno do knihy svetovej historie“*.
PECHÁNY, Adolf: Dejiny uhorského boja za slobodu ... 1903, s. 2-3.

[7] PECHÁNY, Adolf: Dejiny uhorského boja za slobodu ... 1903, s. 2-3.

[8] Napr.: ochranné krídla matky-vlasti uhorskej, vrelemilovaná vlasť naša, blahé spomienky na dni šťastia a slávy, trpké rozpomienky na dni ťažkého utrpenia, ťažké jarmo utlačovateľa, víťazní naši predkovia, kruté boje, jedon svätý cit, šľachetný úmysel, nesmrteľné zásluhy, vlasteneckým citom oduševnený Slovák.

[9] **I. časť**: 1./ Sloboda, rovnosť, bratstvo, 2./ Prešporská dieta, 3./ Vo Viedni, 4./ 15. marec v Pešti, 5./ Prvé uhorské ministerium, 6./ Nové zmätky, 7./ Peňažné nesnádze, 8./ Účinkovanie zodpovedného uhorského ministerstva, 9./ Krajinský snem v Pešti, 10./ Spojenie Sedmohradska s Uhorskom. 11./ Vtrhnutie Jelačića do Uhorska, 12./ Nová vzbura vo Viedni, 13./ Povstanie v Sedmohradsku, 14./ Vtrhnutie Hurbana do Uhorska, 15./ Prípravy ku obrane, **II. časť:** 1./ Zmena na tróne, 2./ Počiatok boja za slobodu, 3./ Snem v Debrecíne, 4./ Vojenské ťaženie na Horniakoch, 5./ Boje na okolí Tisy, 6./ Vojenské ťaženie v Sedmohradsku, 7./ Dobýjanie hradov. Boj so srbskými povstalcami, 8./ Dni víťazstva, 9./ Zpäťvydobytie Budína, 10./ Udalosti v krajine, 11./ Boje pri dolnom Váhu, 12./ Ruské pomocné vojsko, 13./ Vláda v Segedíne, 14./ Posledné boje, 15./ Složenie zbrane pri Világoši, 16./ Kapitulácia Komárna, **III. časť:** 1./ Pom-

vecne, presne dodržiaval chronológiu, citoval z dokumentov, revolučných básní Petőfiho a iných, z Mácsayových novín *Priateľ ľudu* atď., prípadne znenie dokumentov prerozprával, avšak v interpretácii vždy bol subjektívny a jednostranný. Oponentov revolúcie kriminalizoval až démonizoval, pričom sa nevyhýbal ani pejoratívam Naopak čokoľvek sa týkalo L. Kossutha alebo iných „hrdinov" revolúcie bolo pozitívne, šľachetné, jedine správne. Uhorskí reprezentanti stáli na pozíciách bratstva a lásky medzi občanmi, avšak „národnostní agitátori" (srbskí, chorvátski, rumunskí a iní) *„medzi občanmi uhorskými začali rozsievať semeno sporu a nenávisti"*. V personalizovanej podobe napr. L. Gaja označil za hlavného buriča, vodcu Rumunov Barutia za intrigána proti vlasteneckému biskupovi Leményovi, bána Jelačića charakterizoval ako nenávistníka všetkého uhorského, rozsievača nenávisti a nepriateľstva medzi Uhrami. Podrobil ostrej kritike mikulášske žiadosti „hurbanistov": *„Táto žiadosť nielen že sa protiví národnej jednote národa uhorského, ale protiví sa aj životným záujmom štátu uhorského. V Uhorsku žije aspoň osem národností. Keď by každá národnosť sledovala osobitnú štátnu politiku, nastal by taký zmätok, ktorý by úplne podkopal auktoritu štátu uhorského"*.[10] „Národnostní horlivci" podľa Pecháňa tým, že žiadali osobitný snem pre „Slovenské Okolie" (po príklade srbskej Vojvodiny), v podstate by znemožnili spravovanie krajiny, keďže každý národnostný okres by zastával len svoje vlastné záujmy. Podrobnejšie analyzoval situáciu v Hornom Uhorsku, komplot medzi srbskými, chorvátskymi a slovenskými „agitármi" a teda nutnosť zásahu proti Ľ. Štúrovi, J. M. Hurbanovi a M. M. Hodžovi, ktorí sa hrozne previnili voči „tisícročnej" vlasti. Zmienil sa aj o slovanskom zjazde – ako nevydarenej schôdzke tzv. panslávov v Prahe, snívajúcich o veľkej slovanskej ríši.

Prepuknutie občianskej vojny uviedol nasledovne: *„Netrvalo dlho a vzbura vypukla. Povstali Srbi a Rumuni, ohňom a mečom pustošiac celé rozsiahlé vidieky. Od juhu Horvati vtrhli do Uhorska čo útočníci a cez západnú hranicu krajiny vtrhol do Uhorska Hurban"* (s. 39-40). V samostatnej kapitole Pecháň rozobral vznik Slovenskej národnej rady a pomerne podrobne sledoval priebeh tzv. septembrovej výpravy. Štúra a Hurbana vykreslil ako nebezpečných ľudí, ktorí s náruživosťou vystupovali proti všetkému, čo by *„národnú jednotu Uhorska utúžiť a silu štátu uhorského zveľadiť mohlo"*. Zvlášť odsúdil ako zavrhnutiahodnú skutočnosť, že Hurban vymyslel novú zástavu a týmto činom vraj vystúpil čo odbojník, ktorý násilne chcel pretrhnúť „tisícročný zväzok občanov uhorských". Pecháň nevynechal ani zlapanie a popravu Šuleka a Holubyho, ktorí vraj uznali a oľutovali, že sa prehrešili proti krajinským zákonom.

V inej kapitole sa venoval zimnej výprave „hurbanistov", pričom ich vojenský podiel v kampani plk. Frischeisena nivelizoval a navyše ich obvinil z rabovania a zdierania obyvateľstva. V texte viackrát pripomenul miesta na Horniakoch, kde boli postavené pomníky honvédom a kde sa konali pravidelne pamätné slávnosti, dôležitý prostriedok pre pestovanie kolektívnej historickej pamäte. Niekoľkokrát v texte hodnotil vojenské ťaženie „hurbanistov" ako marodérske.[11] Podobne so zadosťučinením zdôraznil neschopnosť „hurbanistov" získať obyvateľstvo na svoju stranu. Pri opise udalostí v dolnozemských regiónoch tamojších Slovákov nespomenul. Ako príklad pre čitateľov menoval niektorých Slovákov, ktorí sa vyznamenali v bojoch na maďarskej strane, ale napr. u gen. Juraja Kmeťa jeho slovenský pôvod neuviedol.

---

sta, 2./ Uhorskí emigranti, 3./ Spravovanie krajiny po Világoši, 4./ Žeňba panovníka, 5./ Udalosti rokov 1859-67.

[10] PECHÁNY, Adolf: Dejiny uhorského boja za slobodu ... 1903, s. 37-38.

[11] Napr.: *„Na Horniakoch hurbanisti robili ešte vždy šarapaty. Stredom februára porazili gardisti hurbanistov pri Muráni a vyhnali ich von do Haliče. Stredom marca opäť vtrhli hurbanisti do krajiny, v Šariši a Spiši napadli viac miest a osád a prinútili obyvateľov ku plateniu istej summy peňazí, ku oddaniu potravných článkov, šatstva a iných vecí"*. PECHÁNY, Adolf: Dejiny uhorského boja za slobodu ... 1903, s. 174.

Pecháň sa nakrátko venoval aj memorandovému zhromaždeniu v Martine a vzniku Matice slovenskej, podľa neho, vďaka zásahu hornouhorských žúp zostali *„žiadosti národnostných horlivcov“* vo Viedni nepovšimnuté.[12] Napokon Pecháň konštatoval, že uhorského) sa naplnili vyrovnaním; nastala doba, v ktorej *„s vernou láskou k vlasti“* môže uhorský národ v bratskej zhode a svornosti pracovať na zabezpečení svojej budúcnosti. Pecháňova kniha nepochybne mohla plniť predsavzaté ciele, išlo o propagandisticky dobre premyslenú prácu, ktorá využívala vybrané fakty na posilnenie želanej podoby historického vedomia.

Veľkú pozornosť v medzivojnovom období venoval A. Pecháň aj zahraničnopolitickým otázkam, predovšetkým maďarsko-československým vzťahom a vzťahom Maďarska s krajinami Malej dohody. Zaoberal sa aj česko-slovenskými vzťahmi, keďže spolužitie oboch národov videl negatívne. V mnohých článkoch a prednáškach vyslovil veľké obavy a starosť o smutný osud Slovákov, ktorí sú nútení trpieť pod českým útlakom. Touto problematikou sa v najprehľadnejšej podobe venoval v knihe **Česko - Slovensko** (vyšla v slovenčine a v maďarčine, Budapešť 1926, 120 s.).[13]

Touto prácou vlastne Pecháň nadviazal na slovensko-uhorskú históriu tak, ako ju profiloval v *Dejinách uhorského boja…* V rámci exkurzu do starších slovenských dejín formuloval tézu o výrazne zmiešanom etnickom pôvode Slovákov. Podľa neho Slováci sa do „ich dnešnej vlasti“ prisťahovali v 4.-6. storočí „v menších-väčších skupinách“. Po zmienke o Pribinovom kniežatstve ako prvom štáte na slovenskom území spomenul aj Veľkú Moravu a jej panovníkov. Ďalej pokračoval v etnickej histórii: *„Časom bola vytisknutá slovenská národopisná čiara až po severné Karpáty, za ktorými už nenajdeme slovenskej osady. Slovákov na západe od privtelenia do českého národa a na severe od privtelenia do poľského národa chránily silné karpátske hranice, a snáď pre toto pripisujú Tatre tak veľký zástoj v živote Slovákov. Z rôzneho kroja slovenského ľudu vidno, že Slováci nepochádzajú rovno z jednotného kmenu, a toto presvedčenie podopierajú i nárečia, zvyky, vzrast, barva očí a vlasov a má sa za to, že sú potomci miešaných kmenov“*.[14] Zdôraznil najmä prímes Maďarov, Nemcov, Čechov, a do istej miery aj Poliakov, Rumunov, Rusínov a Chorvátov, čoho prejavom mala byť etnická „nerovnakosť“ Slovákov, ale aj výhodnosť hungarizmu: *„Všetko toto svedčí o tom, že na Slovensku cez storočia tak veľké bolo križovanie krvi, že tu o jednotnom národnom kmene hovoriť nemožno. Preto u slovenského ľudu popri všeobecných slovanských ťahoch nachádzame i také vlastnosti, jakých u iných slovanských národov niet. Slovenský ľud od Čechov ako od Slovanov duševne oddeľuje „hungarismus“ jako charakteristický ťah, ktorý do srdca slovenského ľudu hlboko vštepila historická minulosť tisícročnej spoločnej uhorskej vlasti“*.[15]

Pecháň očakávaným percipientom jeho textov poskytoval jednoznačnú predstavu etnických dejín Slovákov s nasledujúcimi znakmi: (a) autochtónnosť slovanských predkov Slovákov v Uhorsku od 4.-6. storočia, (b) silné zmiešanie s Maďarmi a ďalšími etnikami, (c) dôraz na nemecký element v stredovekých mestách, (c) české zásahy do etnografic-

---

[12] PECHÁNY, Adolf: Dejiny uhorského boja za slobodu ... 1903, s. 315.

[13] Starostlivo hľadal dôvody, ktorými by vysvetlil nemožnosť súžitia Čechov a Slovákov v novom štáte. Zdôraznil rozdiely medzi oboma národmi v historickom zábere: ***„Slovenský ľud od Čechov ako od Slovanov duševne oddeľuje hungarizmus ako charakteristický ťah, ktorý do srdca slovenského hlboko vštepila historická minulosť tisícročnej spoločnej uhorskej vlasti“***. V uvedenej publikácii podal zaujímavý prehľad slovenských dejín, veľmi dobré informácie mal najmä z posledného obdobia. Všetky údaje však cieľavedome podriadil jasnému zámeru – diskreditovať vznik aj ďalšiu existenciu česko-slovenského štátu. *„Český centralizmus a imperializmus teda dľa plánu ide svojou cestou šliapajúc všetko, čo robí prekážku, aby túžený cieľ Čechov: Čechoslovákia, čím skôr dejstvovala ako jednotný a národný štát.“* PECHÁNY, Adolf: Česko-Slovensko. Budapest: Europa, 1926, s. 7.

[14] PECHÁNY, Adolf: Česko-Slovensko ... 1926, s. 18.

[15] PECHÁNY, Adolf: Česko-Slovensko ... 1926, s. 26.

kých pomerov na Slovensku (v časoch sporov Matúša Čáka a Karola Róberta, za Žigmunda, za husitských vpádov, hlavne však za Jána Jiskru), (d) podľa potreby potvrdzovanie protičeských postojov v slovenských dejinách výrokmi Jozefa M. Hurbana, Júliusa Botta, Jonáša Záborského, Františka Hrušovského, Jozefa Škultétyho, (e) pojem československých dejín ako absurdita, (f) radikálny duševný a kultúrny rozdiel medzi Čechmi a Slovákmi a naopak blízkosť Slovákov a Maďarov (*„Slováci sú síce jazyčne Slovani, duševne ale a kultúrne sú Uhria a pre toto nikdy neporozumejú Čechov a ani si ich neobľúbia“*), (g) v zásade idylická predstava uhorskej minulosti (*„…koruna Sv. Štefana kúzelnou mocou spájala všetkých občanov uhorskej vlasti, ktorí bez rozdielu náboženstva a reči šľachetným citom závodily vždy, keď to spoločné záujmy vlasti vyžadovaly“*), (h) dávna snaha českých nacionalistov „privteliť Slovákov do českého národa“.

Podľa neho martinské centrum od 60. rokov presadzovalo v slovenskom národnom hnutí rusofilský smer, ktorý *„podopieral separatistické snahy a národnostný boj na Horniakoch ešte väčšmi priostril“*. Pri vývoji v 70. rokoch konštatoval politickú diferenciáciu Slovákov na Starú a Novú školu, ale ich snahu o spoluprácu vraj podkopala činnosť Čechov v Uhorsku, „vonkajší nátlak“ a tak *„v slovenských vodcovských kruhoch slovanské myšlienky do úzadia tiskly ideu hungarizmu“*.[16] Pecháň považoval aktivity slovenského národného hnutia (nepochybne v intenciách konšpiratívnej teórie panslavizmu) za dôsledok predovšetkým cudzích vplyvov – ruských a českých – a až sekundárne ako nacionálny fanatizmus martinčanov. O Pecháňovom výbere faktov svedčí napr. stať, v ktorej spomínal vznik Matice slovenskej a prvých slovenských gymnázií. Chýba však akákoľvek zmienka o úradnom zrušení týchto inštitúcií – a tak celá táto časť, podobne aj celkovo Pecháňova argumentácia, akoby vypovedala o dobrom stave slovenského stredného školstva a kultúrnych spolkov v Uhorsku a o zhovievavej náklonnosti uhorskej vlády voči Slovákom.[17] Ako autor teda pracoval aj s tzv. bielymi miestami, resp. s mlčaním, ktoré plnilo svoj účel v tendenčnej historiografii alebo publicistike.

Adolf Pecháň sa verejnosti predstavil ako popularizátor histórie pri vybraných témach z uhorsko-slovenských dejín s jasným agitačným zámerom v zmysle pestovania uhorského vlastenectva a ideálov tzv. hungarizmu. Tematika revolúcie z rokov 1848-1849 vyhovovala aktuálnym potrebám zainteresovania uhorských/maďarských Slovákov aj vďaka prirodzenej príťažlivosti ideálov boja za slobodu, rovnosť, bratstvo, ideálov hrdinských vzorov a postulátu jednoty vďaka identifikácii so spoločnou minulosťou.

Summary

Adolf Pecháň (Pechány) as a popularizer of history

Adolf Pecháň represents an example of a controversial personality in the history of the slovak nation. He was slovak, declared himself a slovak his entire life and he made his living thanks to „slovak“ aktivities. Nevertheless, he dedicated his life to the spiritual and linguistical hungarization of the slovaksv – first in Hungaria, and then in the Hungaria of Horthy. In the spirit of the so called „hungarizm“ he also tried to popularize history on „ideal“ examples from hungarian history (especially the revolution from 1848-1849).

[16] PECHÁNY, Adolf: Česko-Slovensko ... 1926, s. 59.

[17] *„Slovenské kulturálne ustanovizne bez každej prekážky pokračovaly v svojej práci. Matica vydala niekoľko slovenských učebných kníh, básne Hollého a Sládkoviča; uverejnila ale aj viac dejepisných prác, ktoré Michal Zsilinszky preložiac vyzval pozornosť dejepisných učencov, ako na také falšovanie historie, ktoré „historiu strhuje s jej slávného trónu a degraduje ju za prostriedok národnostného štvania“. Odsudzujúca kritika ku tomu primala vodcov ústavu, aby (1872) ministerskému predsedovi Szlávymu predostrela „Pro memoria“. Szlávy odpovedal, že účinkovaniu ústavu nebude robiť žiadne prekážky, jestli zodpovedne jeho pôvodnému cieľu vytvorením politiky starať sa bude len o duševné vzdelávanie slovenského ľudu“*. PECHÁNY, Adolf: Česko-Slovensko … 1926, s. 58-59.